

לוקסמבורג

(גרמנית: Luxemburg; צרפתית: Luxembourg, ליקסנבור). 'דוכסות גדולה' זעירה במערב אירופה, גובלת בבלגיה, בצרפת ובגרמניה. שטחה 2,586 קמ"ר. ערב מלחמת-העולם השנייה היה מספר תושביה כ-300,000.

מימי-הביניים ועד המאה ה-19 היתה רוזנות ל" חלק מגרמניה או מארצות-השפלה, ואחר-כך היתה קשורה בהולנד. ב-1868 הוכרו עצמאותה וניטרליותה. למרות זאת נכבשה במלחמת-העולם הראשונה בידי הגרמנים. יהודים נזכרו בל" מהמאה ה-13, אך רוב היהודים הגיעו לל" במאה ה-19. ערב מלחמת העולם השנייה ישבו בל" 3,500 יהודים, כשלושה רבעים מהם יוצאי מזרח אירופה. 1,500-1,000 מהיהודים היו פליטים שהגיעו לל" אחרי 1933. בראש הממסד היהודי היתה קונסיסטוריה, והיא מימנה כלי-קודש ומוסדות קהילה. מוסדות העזרה והסעד, שטיפלו בהשגת אישורי שהייה לפליטים ובתמיכה כלכלית בהם, סייעו בקליטת הפליטים הרבים, והיא היתה קלה, יחסית, למרות ההבדלים ביניהם ובין האוכלוסייה הוותיקה באורחות-החיים ובמנהגי דת.

ב-10 במאי 1940 פלשו הגרמנים לל". למרות שהמדינה נכבשה כמעט בלי התנגדות, נעזרו הגרמנים בגיס חמישי של משתפי-פעולה, מקרב ה'פולקסדויטשה', כנראה מתוך רצון להפוך את ל" לחלק מ'הרייך השלישי'. לשם כך נעשה מאמץ תמיד לרכוש את תמיכת תושבי ל". מיד עם הכיבוש ברחו הדוכסית ומשפחתה לצרפת ומשם לארצות-הברית, והממשלה, פרט לשר אחד, ברחו ללונדון.

מאמצע מאי עד תחילת אוגוסט 1940 היתה ל" נתונה לשלטון ממשל צבאי. חלק מרכוש היהודים הוחרם, אך לא היו חוקים אנטי-יהודיים בולטים. בתחילת הכיבוש ברחו רבים מהיהודים לבלגיה ולצרפת, אך כשנדמה היה שאין פוגעים במיוחד ביהודים חזר חלק מהבורחים לל".

ב-2 באוגוסט 1940 הונהג בל" ממשל אזרחי, בראשות הגאולייטר גוסטב סימון, סנדלר לשעבר וחבר המפלגה הנאצית בל". הגאולייטר ניסה לפעול למען שיבת ל" לרייך הגרמני. המגמה היתה להפגין שמדובר בשיבה לרייך ולא בסיפוח. ב-10 באוגוסט 1940 נערכו חגיגות סיפוח, אך האוכלוסייה הגיבה בעוינות. ב-16-18 לאוגוסט נעשה ניסיון לעורר את הלוקסמבורגים לפרעות ביהודים על ידי סימון חנויות היהודים בפתקים צהובים, אך אין עדויות על פגיעות ביהודים, ונמסר על יחס אדיש של האוכלוסייה.

מספטמבר 1940 נעשה מאמץ להניע את התושבים להצטרף למפלגה הנאצית, ורבים מהמסרבים לעשות זאת נשלחו לעבודות כפייה בגרמניה, וכן נאסרו רבים מהאינטלקטואלים. עד 10 לאוקטובר 1941 נקראו האנשים להצטרף אישית לרייך, מכיוון שדובר בהחזרת ל" לחיק הרייך הגרמני ניסו הגרמנים לממש את השיבה בסיפוח אישי ולא בסיפוח פורמלי של

המדינה. ב-10 באוקטובר 1941 נערך מיפקד, התושבים נקראו למעשה להכריז על לאומיותם הגרמנית – אך 95% מהנשאלים נרשמו כלוקסמבורגים; היתה זו הפגנה כמעט כללית נגד המשטר, ובתגובה החלו מאסרי המונים. ב-20 באוגוסט 1942 חוייבו כול הלוקסמבורגים להצטרף ל'פולקסדויטשה' ולהתגייס לצבא הגרמני. חובת הגיוס חלה על 14,500 איש. התעוררה התנגדות רבת-היקף, פרצה שביתה כללית, ובתגובה החלו הוצאות להורג והן נמשכו כול ימי הכיבוש. התנגדות הלוקסמבורגים התבטאה בכרוזים, בשביתה, במעשי חבלה בבית-חרושת ובפעולות מחתרת מעטות, אך אין עדות לתמיכה ביהודים כביטוי להתנגדות לגרמנים. בשבוע האחרון לפני נסיגתם מל' השליטו יחידות ס"ס טרור על האוכלוסייה, ב-9 בספטמבר 1944 שוחררה ל' בידי בעלות-הברית.

כחודש אחרי הנהגת הממשל האזרחי בראשות הגאולייטר סימון הוחלו בל' *חוקי נירנברג (5 בספטמבר 1940). אותה עת חוייבו היהודים גם בעבודות כפייה. אחר-כך נגזרו עוד גזירות על היהודים ובספטמבר 1941 חוייבו לשאת את הטלאי הצהוב. השלטונות עודדו למעשה הגירת יהודים מל', ומאוגוסט 1940 עד מאי 1941 העבירו הגרמנים 16 משלוחים לצרפת ולפורטוגל. בין היוצאים היו כול מנהיגי הקהילה. באביב 1941 זומנו לפגישה עם אייכמן בברלין הרב ד"ר רוברט סרברניק ולואיס שטרנברג, שני המנהיגים האחרונים של יהודי ל'. שם נמסר להם שהגירת יהודים מל' תופסק. הם עצמם יצאו את ל' בשיירה האחרונה לפורטוגל במאי 1941.

ב-15 באוקטובר 1941 מונה אלפרד אופנהיימר, שלא נמנה עם ההנהגה הקודמת, לנשיא הקונסיסטוריה, ובאפריל 1942 הוחלף תוארו ליוזן אלטסטנראט (Aeltestenrat Der Juden). אופנהיימר חתם על כול ההוראות שמסרה לו הגסטפו.

ב-13 באוקטובר 1941 מסרה הקונסיסטוריה שבל' נשאר 750 יהודים, ורק 13 מהם כשירים לעבודה. 80% מהנשארים בל' היו בני 50 ומעלה, ו-60% בני 60 ומעלה. חודשיים לפני-כן, באוגוסט 1941 החלו לרכז את היהודים במחנה פינפברון (FÜNFBRUNNEN) שעד 1938 היה מנזר ישועי, ליד אולפלינגן (Ulflingen), סמוך למסילת ברזל. שם אורגן מעין גטו יהודי. משם גורשו היהודים למזרח. המשלוח הראשון היה ב-16 באוקטובר 1941 ויעדו לודז'. זה היה המשלוח הגדול ביותר – 324 נפש. בסך-הכול היו שמונה משלוחים, האחרון בהם ב-28 בספטמבר 1943, ובהם 674 נפש. 36 בלבד שרדו, השאר נספו.

ל' היתה למעשה יודנריין, פרט ליהודים מעטים שהסתתרו ולכמה משפחות של נישואי תערובת. בית-הכנסת המפואר של ל' נהרס באוגוסט 1943 בידי קבלן איטלקי, כי לדברי המקורות הלוקסמבורגים סירבו הלוקסמבורגים להורסו. לאחר שהחלו הגירושים למזרח לא היה למעשה סיכוי להינצל: הארץ קטנה; גרו בה גרמנים רבים, יחסית; האוכלוסייה היתה אדישה לגורל היהודים, ואף שלא היו גילויים רבים של עוינות, פגיעה והלשנה, לא היו גם נסינות רבים להסתיר יהודים ולסייע להם, למרות ההתנגדות לכובשים; ולבסוף – אחרי

ההגירה והבריחה רבת-ההיקף נותרה בל" קהילה חלשה, נעדרת הנהגה ומורכבת רובה מקשישים. מ-3,500 היהודים שהיו בל" ב-1939 נצלו 1,555 שנמלטו ממנה, שהסתתרו בה או ששרדו במחנות. 1,945 נספו, שלישי מהם נשלחו להשמדה מל", והשאר נספו בל" ובארצות הכבושות האחרות שאליהן ברחו, או שנשלחו מהן להשמדה. אחרי המלחמה חזרו יהודים מעטים לל".